

VYHLÁŠENÍ PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA 15. BŘEZNA 1939

(text je převzat z knihy Františka Emmerta Průvodce českými dějinami 20. století)

Po vyhlášení státní samostatnosti Slovenska, ke kterému autonomní sněm v Bratislavě přikročil na přímou Hitlerovu výzvu v poledne 14. března, se česko-slovenská vláda Rudolfa Berana v Praze soustředila už jen na jediný cíl: zachování české státnosti za jakoukoliv cenu. Se ztrátou Slovenska i Podkarpatské Rusi se byla ochotna smířit. Dokonce byla ochotna souhlasit i s určitou formou německé vojenské přítomnosti (okupace) českých zemí.

Večer 14. března odcestoval prezident Emil Hácha společně s ministrem zahraničí Františkem Chvalkovským do Berlína na historickou noční schůzku s Hitlerem. Její průběh je všeobecně dobře znám. Bylo to „jednání“ plné nátlaku, vyhrožování a manipulací ze strany Hitlera a maršála německého letectva (*Luftwaffe*) Hermanna Göringa.

Nacistická propaganda později dokázala náležitě využít faktu, že schůzky se již několik dní dožadoval právě česko-slovenský prezident. Tvrdila, že Hácha údajně přijel požádat Hitlera, aby „vzal české země pod ochranu“. Ve skutečnosti chtěl Hácha nabídnout Hitlerovi pouze velkorysé ústupky: (1) Úplnou demilitarizaci českých zemí (čili zrušení armády), (2) sladění české zahraniční politiky s německou (v podstatě vytvoření politické unie), (3) vzdání se Slovenska a Podkarpatské Rusi a (4) dokonce i souhlas s blíže nespecifikovanou německou vojenskou přítomností v českých zemích (zřejmě umožnit volné tranzity německých vojsk přes české území, možná i souhlas se stálými posádkami). Rozhodně ale trval na zachování státnosti! Žádal – či spíše prosil – Hitlera, aby Čechy a Morava zůstaly samostatným státem, byť vazalsky podřízeným Německu.

Hitler všechny vstřícné návrhy kategoricky odmítl. Oznámil, že vydaný rozkaz k obsazení českých zemí již neodvolá a že nad ránem německé jednotky překročí hranice. S českým souhlasem či bez něj. Po Háchovi žádal vydání rozkazu do Prahy, aby česko-slovenská armáda nekladla odpor. V opačném případě vyhrožoval „brachiálním násilím“ a postupem „se vší brutalitou“, Göring zase připojil hrozbu leteckého bombardování hlavního města. Současně německý kancléř sliboval, že Češi dostanou autonomii rozsáhlejší, než jaké se těšili za Rakousko-Uherska.

Prezidentu bylo kolem druhé hodiny ráno umožněno zatelefonovat do Prahy, aby mohl svolat zasedání vlády a vydat poslední armádní rozkaz ministru národní obrany generálu Janu Syrovému: česko-slovenská armáda ani letectvo nesmí klást okupantům odpor a musí se podřídit jejich instrukcím (čili nechat se odzbrojit). Současně svým ministrům oznámil, že německá vojska překročí hranice v 6 hodin ráno.

Ve 3 hodiny a 15 minut se v Praze urychleně sešla vláda. O půl hodiny později generál Syrový rozeslal všem armádním sborům na území českých zemí prezidentův rozkaz. Od půl páté pak rozhlas v ranním vysílání stále dokola opakoval zprávu, že v šest hodin začne obsazování země německými vojsky a vyzýval obyvatelstvo, aby zachovalo klid, zdrželo se protestů a „šlo normálně do práce“ (éterem zněla téměř doslova stejná výzva jako později za sovětské okupace 21. srpna 1968).

Mezitím v říšském hlavním městě Hitler předložil zdrcenému Háchovi k podpisu tzv. *memorandum německé a česko-slovenské vlády*, které Hácha údajně považoval za pouhé prohlášení pro tisk, a proto mu nepřikládal valný význam. Prezident v něm vyslovil souhlas s okupací a „vložil osud českého národa a země s plnou důvěrou do rukou Vůdce Německé říše“.

Nad střeďečným ránem 15. března 1939 nebylo Háchovi ani pražské vládě zřejmé, co „německá ochrana“ a vojenská okupace, které se podvolili, v nadcházejících dnech vlastně přinesou. Zůstane ztráta suverenity pouze přechodná, nebo bude trvalá? Přetvoří nacisté české země ve vazalský stát, nebo ho připojí přímo k Německu? Prozatím zůstávalo jisté pouze to, že země zůstane po určitou dobu pod přímou „vojenskou správou“ sousedního Německa.

Zato Hitler měl v české státoprávní otázce od počátku naprosto jasno: Zachování jakéhokoliv stupně státnosti nepřipadá v úvahu, českomoravský prostor bude bezprostředně připojen k Německu a do dvaceti let vyčištěn od „Bémáků“ (jak se vyjadřoval o Čechách) a zcela germanizován! Avšak s ohledem na zahraničí chtěl samotné anexi dodat zdání „mezinárodněprávní legality“. Avšak neuspěl. Demokratické země (stejně jako Sovětský svaz) nadcházející okupaci příkře odmítly. Francie a Velká Británie ji dokonce prohlásily za porušení tzv. *mnichovské dohody* ze strany Německa.

V 6 hodin ráno německá vojska překročila hranice. Kolem deváté hodiny dorazila do Prahy a v 11 hodin vpochoďovala na Pražský hrad. Ve 13 hodin bylo celé území Čech a Moravy obsazeno. Jako poslední padlo do rukou Němců vojenské letiště v Přerově. Anexi zkomplikovalo pouze počasí. Po celý den padal mokřý sníh a dul silný ledový vítr. Ve vyšších polohách napadly centimetry nového sněhu.

„Napoleon táhne do Ruska,“ říkalo se tehdy mezi českými lidmi, kteří z chodníků mlčky přihlíželi příjezdu okupačních vojsk. Promrzlí vojáci na sajdkárách a na otevřených korbách nákladních aut byli zabalení do dek a kožešin. K incidentům nedocházelo. Nanejvýš se ozývalo výhružné syčení či nadávky. Na kapotách vojenských aut přistálo také několik sněhových koulí, byly zaznamenány i případy prořezání pneumatik. Vzájemné strkanice se ale omezovaly jen na potyčky mezi obyvateli a českým četníky, kteří podle nových rozkazů

museli na ulicích zajistit pořádek a bezproblémový průběh okupace. Na Václavském náměstí četníci rozehnali malou protestní manifestaci. Nikde však nedošlo ke střelbě či násilným střetům. Odpor nekladla ani armáda. Žádný z československých letců se nepokusil ani o odlet do zahraničí. Povětrnostní podmínky totiž znemožňovaly starty letadel. Vše hrálo ve prospěch okupantů.

Na několik prvních dní byly české země dány pod dočasnou „vojenskou správu“, kdy nejvyšší pravomoci náležely velitelům okupačních armád, v Praze německému generálu J. Blaskowitzovi. Ten ještě 15. března nechal v hlavním městě vylepit legendární *Rozkás pro Obyvatele*, plný gramatických chyb a psaný později pověstnou „protektorátní češtinou“. Od 21. hodiny platil zákaz nočního vycházení. Divadla a kina musela zrušit večerní program. Okupanti netolerovali ani akce českých fašistů vedených generálem Radolem Gajdou, kteří v ten den v Praze ustavili samozvaný *Český národní výbor svatováclavský* a chtěli převzít moc. Nacisté jejich podnik rezolutně odmítli. Akce se nakonec omezila jen na vytloukání výloh židovských obchodů. Poté se čeští fašisté rozešli.

Podle dobových svědectví byli němečtí vojáci překvapeni vysokou životní úrovní v českých zemích. Sotva splnili svůj úkol – vojenské zajištění prostoru – vydali se hned v následujících dnech skupovat po Praze dorty a šlehačku a s hlučností sobě vlastní zaplnili české hospody. Jejich příjezd přitom doprovázela velká propagandistická akce, která však po „nájezdech“ na české cukrárny a pohostinská zařízení skončila naprostou blamáží: V „zemi rozvrácené chaosem“ němečtí vojáci rozdávali „hladovějícímu obyvatelstvu“ (bez ohledu na národnost) jídlo z vojenských polních kuchyní.

Hned v první den okupace se do českých zemí vypravil také Hitler. Údajně přijel jen na inspekci okupačních vojsk, která však záhy skončila na Pražském hradě, kam dorazil ve večerních hodinách za jáсотu studentů německé pražské univerzity. Z Berlína do Prahy se tehdy vracel i prezident Hácha. Vlák s ním ale musel několikrát zastavit, prý kvůli závějm. Hitler chtěl být v Praze první. Na Pražský hrad dorazil ve chvíli, kdy v jeho prostorách zasedala nic netušící vláda. Osudovým podáním ruky ho „uvítal“ překvapený ministr národní obrany Syrový, stále ještě oděný do uniformy československého armádního generála.

Hitler „dovolil“ vládě Rudolfa Berana, aby na Hradě nadále úřadovala (Hácha vzápětí odmítl její pokus o demisi). Obsadil pro sebe jen část areálu s výhledem na Starém Město. Ač byl vegetarián a abstinent, nechal se v tento pro sebe výjimečný den pohostit pražskou šunkou a plzeňským pivem. V nočních hodinách pak se svými spolupracovníky řešil formální otázku připojení českých zemí k Německu. V úvahu připadaly jen tři varianty: (1) K. H. Frank navrhoval vytvoření obvyklých říšských žup Čechy a Morava, bez jakékoliv autonomie, (2)

berlínská administrativa naproti tomu doporučovala buď vytvoření dvou samostatných protektorátů – českého a moravského, s určitou autonomií, nebo (3) jednoho protektorátu, který by zahrnoval Čechy i Moravu a umožňoval jednodušší centrální správu. Hitler se rychle rozhodl pro třetí variantu a zkoncipoval text *Výnosu Vůdce a říšského kancléře z 16. března o Protektorátu Čechy a Morava*, který byl následujícího dne krátce po poledni zveřejněn.

Výnos představoval zklamání i pro poslední optimisty. Jeho dikce vyznívala zcela jasně: ztráta státní samostatnosti bude trvalá! Dokument prohlašoval české země za integrální součást Německé říše! Navíc se v něm okupanti prohlásili za neomezené pány země.

Výnos zřizoval funkci *říšského protektora* – v podstatě zástupce říšského kancléře a říšské vlády v protektorátu, kterého Hitler vybavil až neskutečnými pravomocemi postavenými na diktátorském principu. V důležitých otázkách měl protektor rozhodovat sám, v méně závažných mohly spolurozhodovat i české protektorátní úřady, které měly zůstat zachovány, avšak protektor mohl jejich rozhodnutí v jakékoliv věci kdykoliv zrušit, změnit či rozhodnout místo nich...

Přislíbená autonomie měla spočívat spíše jen ve formálním zachování české protektorátní vlády, úřadu prezidenta, soudního systému, četnictva, vlastní měny a několika další atributů státnosti. Nicméně Hitler už ve svém výnosu přiznával českým úřadům pouze pomocnou úlohu. Skutečnou moc svěřil výhradně jen německým institucím, které měly v protektorátu působit paralelně vedle českých a měly na činnost českých úřadů dohlížet (kromě *Úřadu říšského protektora*, který byl později situován do Černínského paláce na Hradčanech, měly na nižší lokální úrovni fungovat také tzv. *oberlandráty* – jakési německé okresní úřady).

Československá armáda, zpravodajská služba, parlament, politické strany, ministerstvo zahraničních věcí, ambasády – to vše bylo zrušeno úplně a beze zbytku. Jediný zahraniční zastupitelský úřad protektorátu měl podle výnosu zůstat v Berlíně (do funkce „vyslance“ u říšské vlády byl později dosazen F. Chvalkovský).

Důstojníci museli odevzdat zbraně a uniformy a byli posláni do výslužby. Okupanti jim přiznali odpovídající důchody a výsluhy nebo se pro ně snažili vytvořit dobře placená místa ve státní správě ve snaze odradit je od odbojové činnosti. Zůstává málo známým faktem, že velitel německé *Luftwaffe* H. Göring tehdy projevil zájem o československé piloty, které chtěl získat pro německé letectvo. Nabídl jim přestup. Na českých letištích dokonce přistály náborové komise. „Budete létat u nás, nebo půjdete do civilu,“ oznámili mladým letcům. Předběžné seznamy zájemců byly docela dlouhé, avšak nakonec nikdo nepřestoupil.

Vnější obranu země podle výnosu plně přebíralo Německo. Pouze na vnitřní pořádek měly dohlížet i „vlastní sbory“ protektorátu (četnictvo a pozdější *vládní vojsko*). V zemi začalo

okamžitě úřadovat gestapo i německá kriminální policie. V případě politických deliktů měli být Češi předáváni německé policii a německým soudům. Naproti tomu obyvatelé německé národnosti pod pravomoci českých úřadů v žádné otázce neměli spadat a autonomii protektorátu tak neměli vůbec pocítit. České úřady nad nimi nesměly nevykonávat žádnou moc. Němcům bylo přiznáno tzv. *říšské* (německé) *občanství*, zatímco Češi obdrželi pouze tzv. *protektorátní občanství* (stali se „obyvateli“, ale nikoliv občany Německé říše).

Ještě týž den – 16. března – Hitler potvrdil ve funkci protektorátního (státního) prezidenta Emila Hácha – bez toho, aby s ním věc vůbec konzultoval. Hácha se o jeho rozhodnutí dozvěděl z rozhlasu. Mohl se postavit proti, avšak k protestu nenalezl odvalu. U moci měla setrvat rovněž Beranova vláda sestavená ještě za tzv. *druhé republiky* (v prosinci 1938). Pouze ministerstva národní obrany a zahraničních věcí se ocitla v úřední likvidaci, která se protáhla až do června.

18. března byl v Berlíně jmenován prvním říšským protektorem v Praze dlouholetý německý diplomat Konstantin von Neurath (úřadu se ujal 5. dubna). Avšak obavy v Čechách vzbuzovalo jiné jméno: *státním tajemníkem* (zástupcem) protektora a velitelem německé policie v protektorátu Hitler jmenoval K. H. Franka, o kterém bylo dobře známo, že principiálně nenávidí Čechy.

Okupanti se ujali vlády s opravdovou razancí. Ještě 16. března gestapo spustilo rozsáhlou zatýkáckou akci *Mříž* a v nadcházejících týdnech zadrželo několik tisíc lidí podezřelých z „komunistické činnosti“. Byla vydána první protižidovská nařízení kopírující stav v Německu. Od šesté hodiny ráno 17. března platila nová dopravní vyhláška nařizující jízdu vpravo (s výjimkou Prahy, kde kvůli provozu tramvají nabývala platnosti až 26. března). Němčina se stala prvním ze dvou úředních jazyků a používala privilegia výhradnosti či alespoň přednosti.

Začala šestiletá nacistická okupace českých zemí, která přinesla obyvatelstvu dosud nepoznané utrpení a dlouhé roky každodenního všudypřítomného strachu, který poznamenal mysl každého pamětníka oné doby. Přesto Češi od prvních dní okupace neztráceli naději a dokonce ani smysl pro humor. Už v březnu 1939 se pro *protektorát* ujal posměšný lidový výraz *protentokrát*.